

# РОЗДІЛ 1

## ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.8

Вітренко А. О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

### ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ НА ВИМІРЮВАННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ СФЕРИ ПОСЛУГ

Процеси структурної трансформації світової економіки вимагають проведення нових економічних досліджень, які зможуть пояснити природу таких змін. У статті проведено ґрунтовний аналіз еволюції наукових поглядів на проблему вимірювання продуктивності сфери послуг. Визначено особливості методологічних поглядів класичної та неокласичної економічних теорій, посткейнсіанства та ін. Розглянута критика основних положень теорії У. Баумола, які впливають на механізм визначення продуктивності сфери послуг.

**Ключові слова:** продуктивність, сфера послуг, економічна хвороба, структурні зміни, вимірювання.

**Постановка проблеми.** Історія розвитку сучасних розвинутих економік засвідчує той факт, що сфера послуг постійно розвивається протягом останніх 30-ти років, змінюючи структуру зайнятості та складові частини доданої вартості всередині переважної кількості національних економік. Нині підприємства сфери послуг генерують приблизно 60–70% доданої вартості, рівень зайнятості у цій сфері також досягає таких показників у більшості країн світу, особливо в тих, які визначаються за кількісними та якісними показниками економічного розвитку як постіндустріальні. Незважаючи на свої переваги, сфера послуг недостатньо досліджена науковцями та отримує незначну увагу з боку підприємців та органів державної влади. Традиційне сприйняття послуг як непродуктивної діяльності все ще зберігається в суспільній свідомості. Навіть сьогодні, коли суспільна та наукова увага концентрується на знаннях, інформації та нематеріальних активах, багато вчених розглядають послуги як вторинну економічну діяльність та вторинний фактор економічного зростання. Ця ідея, на нашу думку, успадковується дослідниками від класичної економічної теорії та філософії матеріалізму, які сьогодні не можуть пояснити оточуючу нас реальність.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Загальнотеоретичні погляди автора статті в дослідженні визначеної актуальної проблеми економічної теорії, яка стосується теоретичних та методологічних підходів до визначення продуктивності третинної сфери економічної системи, ґрунтуються на власних емпіричних дослідженнях, критичному аналізі та узагальненні результатів наукових доробок вітчизняних та іноземних учених-економістів, серед яких: В. Базилевич, О. Горняк, А. Гриценко, Н. Дучинська, А. Ігнатюк, В. Кириленко, А. Чухно, Ю. Уманців, Ф. Бастіа, А. Сміт, К. Гронрус, К. Ловлок, Т. Хілл, Р. Щеткат та ін.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Враховуючи нові ознаки сучасної постіндустріальної економіки, виникає необхідність дослідження проблематики продуктивності сфери послуг, яка зумовлена такими причинами:

1) послуги являють собою основну частину сучасних розвинутих постіндустріальних економік та все активніше інтегруються до матеріального виробництва, також зростають роль та значення послуг у процесах ринкової інтеграції та глобалізації;

2) фактором створення робочих місць, доданої вартості та сукупного доходу все частіше стає зростаюча продуктивність сфери послуг;

3) в останні десятиріччя спостерігається тенденція до активізації конкурентної боротьби в галузях послуг, які були захищені державними монополіями та політикою протекціонізму.

**Мета статті** полягає у дослідженні низки специфічних проблем, пов'язаних із роллю та значенням сфери послуг, її продуктивності в процесах економічного зростання. Потребують чіткого визначення та обґрунтування методи їх вирішення відповідно до реальних викликів, які ставить перед науковцями провідна сфери сучасної економіки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У ХХ ст. концепція продуктивності ускладнилася, вчені-економісти почали розглядати цю категорію як взаємовідносини між випуском та витратами, що необхідні для його виробництва. Таке визначення було незмінним незалежно від політичної чи економічної системи та ґрунтувалося на ефективності використання факторів виробництва.

Однак сучасні економічні процеси (ринкова лібералізація, глобалізація, постійна зміна споживчих потреб та уподобань, зміна характеру праці та структури виробництва) вимагають переосмислення категорії «продуктивність праці». Оскільки традиційна концепція продуктивності зосереджується на коефіцієнті корисної дії, нині її необхідно розглядати як концепцію ефективності та водночас дієвості, тобто як дієво й ефективно організація задовольняє динамічні потреби та уподобання споживачів. Продуктивність розглядається як вартість товарів та послуг, їх корисність, унікальність, якість, зручність, доступність та ефективність, з якою вони виробляються та доставляються споживачам [27]. Відповідно до розширення концепції продуктивності в умовах постіндустріального розвитку, необхідно розширити набір показників для адекватного відображення в економічному аналізі нових елементів та параметрів.

Деякі з цих нових параметрів є процесами або методами, які використовуються для зростання рівня продуктивності праці, забезпечення сталого розвитку, покращення ефективності функціонування виробничо-збутових мереж та ланцюгів, а ключовим фактором стає людина з її знаннями, навичками та вміннями. Розглянувши зміну концепції продуктивності в умовах постіндустрі-

лізму, звернемо увагу на теоретико-методологічні основи дослідження взаємозв'язку між продуктивністю та структурними змінами в економіці.

На нашу думку, структурні зміни в економіці означають, що деякі галузі економічної активності господарських суб'єктів показують швидкі темпи зростання в довгостроковій перспективі порівняно з іншими, призводячи до зростання їх частин у загальній економіці. Представники різних економічних шкіл відзначають, що велика різниця в розвитку продуктивності праці в різних галузях економіки підкреслює не лише той факт, що структурні зміни є довгостроковим явищем, але й те, що процеси зростання продуктивності є особливо актуальними для розвитку економіки в довгостроковому періоді [11]. Крім того, різниця в продуктивності широко досліджувалася в наукових теоріях життєвого циклу організації та значення продуктивності у цьому процесі [9].

Зазначимо, що темою структурних змін та продуктивності часто нехтують, незважаючи на її велике значення для дослідження проблематики економічного зростання, теорії ділового циклу, теорії ринку праці, розбудови ефективної державної економічної політики, тому в нашому дослідженні необхідно розглянути та проаналізувати широкий спектр наукової літератури, яка пов'язана з питаннями продуктивності та структурних змін на різних рівнях агрегації. Відповідно до теорії трьох секторів економіки, їх розвиток досліджений на високому теоретичному рівні. Згідно із цією теорією, існує систематична послідовність розвитку трьох основних секторів. Така модель розвитку була вперше описана А. Фішером [13], потім були систематичні економіметричні дослідження С. Кузнеца для економіки США [17]. Ширше міжнародне визнання тенденції зростаючого розвитку третинного сектору економіки, особливо з погляду категорії зайнятості, досліджувалося в роботах У. Баумола [11], Р. Нельсона, Г. Райта [20].

Перші наукові дослідження теорії трьох секторів економіки були присвячені різноманітними критеріями класифікації цих секторів, які призводять до потенційно різних пояснень та обґрунтувань процесів їх розвитку. Серед них відзначимо дослідження Дж. Фурастьє, який визначив одним з основних критеріїв рівня розвитку трьох секторів економіки темпи зростання рівня продуктивності праці [14]. Це питання аналізував і У. Баумол, який фокусувався на ситуації економічної нерівноваги у фазі трансформації економічної системи [11]. Емпіричні дані цього дослідження можна сприйняти як формальну підтримку теорії Дж. Фурастьє, який стверджував, що різні темпи зростання продуктивності праці пов'язані з великомасштабним перерозподілом трудових ресурсів у бік третинного сектору. Проте в науковій літературі були представлені дослідження, які суперечили цій теорії. Так, той самий У. Баумол у 1986 р. визнав, що низький рівень продуктивності праці притаманний не всім галузям сфери послуг. Дж. Уільямсон відзначав, що частина досліджень використовувала недосконалу методику вимірювання продуктивності, крім того, більшість видів послуг, які аналізувалися, є не ринковими та не реалізуються через механізми купівлі-продажу. Е. Гундлах у 1994 р. у своїх статтях стверджував, що така ситуація характерна лише для тих послуг, попит на які є еластичним за рівнем доходу [15]. Більше того, Н. Оултон у своїх дослідженнях показав, що результати У. Баумола справедливі,

вирішальним чином, для галузей, що виробляють послуги для кінцевого продукту [22].

Неокласична теорія економічного зростання також розглядає структурні зміни в економічній системі. Всі неокласичні моделі можна розподілити на декілька груп:

1) спрямовані на безпосереднє пояснення економічного розвитку трьох секторів економіки (моделі К. Егіварріа, П. Конгсамута, Дж. Лайтнера);

2) група моделей, що не обмежуються трьома секторами та аналізують економічний розвиток у нескінченно великій кількості економічних секторів та визначеному часовому проміжку; ці моделі аналізують сектори економіки як симетричні (Д. Гросман, Х. Хельпман, П. Ромер);

3) група моделей, що поєднує концепцію кількісного зростання секторів економіки з концепцією поліпшення якості виробництва в них (П. Хоувітт, К. Джонс).

Окрему увагу звернемо й на інші неокласичні моделі, зокрема модель Т. Клетта та С. Кортума, згідно з якою гетерогенні фірми забезпечують сукупні результати економічного зростання за рахунок інноваційної діяльності.

Теорія структурних змін, яка використовує наукові елементи посткейнсіанства та класичної політичної економії, була представлена в роботах Л. Пасінетті [24]. Вирішальним фактором структурних змін є попит домогосподарств та інших господарюючих суб'єктів. У. Солтер розробив наукову теорію, згідно з якою відмінності в темпах зростання продуктивності праці в різних галузях економіки змінює відносний рівень цін та призводить до значних відмінностей в темпах зростання обсягів виробництва [26]. Більш детальний аналіз впливу виникнення нових секторів економіки представлений у роботах П. Савіотті та А. Піки. Вони визначили основним драйвером структурних змін розвиток технологій та науковий прогрес, посилений впливом внутрішньогалузевої та міжгалузевої конкуренції [27].

Ще одним напрямом можна вважати наукові дослідження, спрямовані на визначення ефекту від перерозподілу економічних ресурсів між галузями виробництва та його вплив на зростання продуктивності. Ці дослідження походять з мікроекономічного аналізу ринкової поведінки окремих господарюючих організацій та індивідів. Емпіричний аналіз А. Байлі та ін. [8] використовує методологію альтернативного опису розкладу зв'язаних часток у міру зростання середнього рівня продуктивності. Даний метод був запропонований для зменшення похибок у процесі вимірювання рівня продуктивності. Своєю чергою, Г. Оллей та А. Пейкс визначили середній рівень продуктивності як середньозважений та умову, яка викликає ефект перерозподілу ресурсів із галузей із низькою продуктивністю на користь галузей із високою продуктивністю [21].

На мезорівні дослідження продуктивності в роботах Дж. Фагерберга [12], М. Пенедера [25], Ж. Крюгера [17] використовують методологію подібну до А. Байлі, але з іншою інтерпретацією міжгалузевих ефектів. Ж. Халтівангер у своїх дослідженнях доводив, що структурні зміни є більш інтенсивними всередині галузей, аніж між ними. Нарешті, А. Марото та Ж. Куадрао приділяли особливу увагу сфері послуг у своїх дослідженнях структурних змін та загального зростання продуктивності праці на прикладі країни ОЕСР [19].

Як уже було визначено в попередніх частинах нашого дослідження, в економічній науці переважає думка щодо низької відносності продуктивності послуг як основної причини зростання цієї економічної сфери. Що стосується цього взаємозв'язку, то найбільш удалими дослідженнями можна вважати роботи У. Баумола. Вчений визначав головну причину різниці в продуктивності праці у сфері послуг різною роллю людської праці в різних видах економічної активності людини. Вже описана нами наукова концепція «Економічної хвороби» У. Баумола виявила зниження темпів економічного зростання, спричинене низьким рівнем продуктивності праці у сфері послуг, навіть незважаючи на виявлений факт зростання середнього рівня цін у сфері послуг. Тобто результатом впливу є сума тенденції до зменшення темпів економічного зростання та сукупної продуктивності праці в розвинених економіках. Ураховуючи зростаюче значення сфери послуг у цих країнах, сукупне зростання продуктивності праці буде сповільнюватися через менші темпи зростання продуктивності в третинному секторі та еволюцію їхнього впливу до сукупної продуктивності факторів виробництва. Численні сучасні емпіричні дослідження намагалися спростувати або доповнити цей взаємозв'язок, аналізуючи сферу послуг. Н. Оултон досліджував внесок сфери послуг у сукупні показники зростання продуктивності в США та Великобританії в 1970–2000-х роках [22]. А. Вульф досліджував взаємозв'язок між питомою вагою сфери послуг та темпами зростання продуктивності на прикладі країн ОЕСР. А. Марото та Дж. Куардао посилили його роботу, провівши аналіз ринків багатьох країн [29]. Проте в усіх дослідженнях відзначався

негативний взаємозв'язок між сукупним зростанням продуктивності в економіці та питомою вагою сфери послуг, як із погляду доданої вартості, так і рівня зайнятості.

Очевидно, що різноманітність шляхів та методів включення послуг до виробничих процесів у постіндустріальній економіці могла значно вплинути на результати цих досліджень. Останнім часом велика кількість учених критикувала теорію У. Баумола або навіть стверджувала, що в сучасному суспільстві вона є помилковою. Навіть сам У. Баумол у 1989 р. скорегував та переосмислив свою наукову концепцію, визначивши різницю між видами послуг [10].

У тому ж напрямі наукового пошуку вчені відзначають, що лише одна третина галузей сфери послуг може мати низькі темпи зростання продуктивності, тоді як інші галузі мають аналогічні показники або навіть вищі, ніж у сфері матеріального виробництва. В останніх дослідженнях сам У. Баумол визнає необхідність послуг та їх інноваційність для забезпечення високих темпів економічного зростання. Аналіз основних наукових поглядів на взаємозв'язок між сферою послуг та продуктивністю в економіці проведений нами в табл. 1.

Розглянувши та проаналізувавши дану таблицю, відзначимо, що критика теорії У. Баумола ґрунтується на таких теоретичних положеннях:

1) необхідність урахування непрямих ефектів розвитку сфери послуг, проблем методології вимірювання продуктивності в ній;

2) необхідність обмеження застосування теорії У. Баумола виключно послугами кінцевого споживання, адже багато послуг споживаються у сфері промислового виробництва, а перерозподіл

Таблиця 1

## Теоретико-методологічний аналіз наукових поглядів на питання продуктивності у сфері послуг

Часовий проміжок	Провідні дослідження	Теоретичні погляди	Науковий висновок
Перша половина ХХ ст.	А. Фішер, С. Кузнець, К. Кларк, В. Фукс, Дж. Фураст'є	1. Перші згадки послуг у теорії довгострокового економічного зростання. 2. Відносна низька продуктивність праці як пояснення зростання сфери в структурі економіки. 3. Перші спроби розкрити сутність продуктивності у сфері послуг.	Перші спроби визначення сутності продуктивності у сфері послуг, її ролі та значення в економіці
1960–1990-ті роки	У. Баумол	Формування концепції «економічної хвороби» та її пояснення	Послуги є основною причиною низького рівня продуктивності в економіці. Традиційні теорії.
1990-ті роки дотепер	Л. Фостер	Вплив перерозподілу економічних ресурсів на користь сфери послуг на зростання продуктивності	Зміна теоретичних підходів до теорії сфери послуг: послуги не є непродуктивними за своєю природою, а рівень продуктивності залежить від галузі сфери послуг
	У. Баумол, Дж. Тріплетт, Б. Босворс	Порівняння дуалістичної природи та гетерогенності послуги, порівняння послуг на основі їх трудомісткості	
	Дж. Гадрі	Вплив інновацій та знання на зростання продуктивності в деяких галузях послуг	
	А. Вульф	Необхідність розрахунку непрямого впливу на рівень продуктивності, ґрунтуючись на явищах аутсортингу та проміжного споживання послуг	
	Д. Пілат, Х. Кокс	Визначення ролі інших факторів продуктивності у сфері послуг – сутність та природа послуги, взаємозаміщення факторів виробництва, сегментація ринку	
	Б. Ван Арк, О. Махоні	Визначення ролі інформаційно-комп'ютерних технологій та інформаційного суспільства в динаміці розвитку деяких галузей сфери послуг	
	З. Грільгес, Дж. Хартвіч, М. Тіммер Р. Інклар	Розроблення сутності категорії та методологій визначення продуктивності сфери послуг	

Джерело: розроблено автором

ресурсів на їх користь скоріше свідчить про зростання продуктивності праці в них та ефективність їх економічної діяльності;

3) сучасні емпіричні дослідження підкреслюють високий рівень продуктивності в галузях послуг, які активно використовують інформаційні комп'ютерні технології. Парадоксальним, окрім того, є той факт, що значний рівень фінансових інвестицій у галузі інформаційно-комп'ютерних технологій не синхронізується з результатами, досягнутими з погляду продуктивності. Цей парадокс відомий як «парадокс продуктивності». Відсутність узгодженості між цими двома змінними пояснюється особливими ознаками сфери послуг та її ринкової структури;

4) неузгодженість показників вимірювання показників продуктивності праці у сфері послуг з потребами постіндустріальної економіки;

5) необхідність активізації економічних досліджень продуктивності праці у сфері послуг на макрорівні.

**Висновки.** Аналіз наукових поглядів на проблему продуктивності призвів до формулювання низки висновків. Зокрема, існує широка наукова дискусія щодо продуктивності сфери послуг, основним предметом цієї дискусії є визначення категорії «продуктивність» та методологія її вимі-

рювання. Головним питанням, окрім того, стає вплив низького рівня продуктивності у сфері послуг на уповільнення темпів економічного зростання, спричинене провідною роллю та значенням цієї сфери в економіці постіндустріального суспільства. В останні роки класичні дослідження У. Баумола та теорія «економічної хвороби» стали об'єктом критичного аналізу. Основні зміни у цій науковій концепції були спричинені посиленням міжгалузевих зв'язків, зростанням ролі інформаційно-комп'ютерних технологій, визначенням основних проблем із вимірюванням рівня продуктивності послуги. Таким чином, рівень продуктивності послуги стає лише одним з аспектів загального зростання цієї сфери.

Теоретико-методологічні дослідження є лише стартовою точкою. Вплив помилок у визначенні сутності категорії «продуктивність» та методології її вимірювання у сфері послуг на темпи сукупного економічного зростання одночасно з неоднорідністю рівня продуктивності всередині сфери послуг між її галузями потребує подальших наукових досліджень. Ця проблематика може стати цікавою не лише для політекономічних досліджень, адже суб'єкти сфери послуг самі мають велику кількість передумов та можливостей для зростання рівня та темпів власної продуктивності.

#### Список використаних джерел:

1. Історія економічних учень : [підручник] / За ред. В.Д. Базилевича. – К. : Знання, 2004. – 1300 с.
2. Вітренко А.О. Становлення та розвиток сервісної економіки / А.О. Вітренко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Випуск 3(03). – С. 8–17.
3. Горняк О.В. Структурні зрушення в економіці та розвиток сучасних підприємств / О.В. Горняк // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2014. – Вип. 2(3). – С. 63–67.
4. Дучинська Н.І. Закономірності розвитку структури економіки України за видами економічної діяльності / Н.І. Дучинська // Економічний простір. – 2010. – № 43. – С. 54–61.
5. Ігнатюк А. Теоретико-методологічні підходи до дослідження мережевої економіки / А. Ігнатюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 128. – С. 16–19.
6. Кириленко В.І. Соціалізація національної економічної політики в сучасних умовах / В.І. Кириленко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика. – К. : КНЕУ, 2015. – № 1(9). – С. 84–91.
7. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України : [монографія] / А.А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 632 с.
8. Baily, A.S., Coffey, W., Paelinck, J.H.P., & Polese, M. (1992). Spatial econometrics of services. Aldershot: Avebury.
9. Bartelsman, E.J., & Doms, M. (2000). Understanding productivity: Lessons from longitudinal microdata. *Journal of Economic Literature*, 38. – P. 569–594.
10. Baumol, W. (1989). Productivity and American leadership. The long view. London: MIT Press.
11. Baumol, W., Blackman, S.A., & Wolff, E.N. (1989). Productivity and American leadership. The long view. Cambridge, MA: MIT Press.
12. Fagerberg, J. (2000). Technological progress, structural change and productivity growth: A comparative study. *Structural Change & Economic Dynamics*, 11. – P. 393–411.
13. Fisher, A.G.B. (1952). A note on tertiary production. *Economic Journal*, 62. – P. 820–834.
14. Fourastie, J. (1949). *Le grand espoir du XXe siècle*. Paris: Presses Universitaires de France.
15. Gundlach, E. (1994). Demand bias as an explanation for structural change. *Kyklos*, 47. – P. 249–267.
16. Haltiwanger, J.C. (2000). Aggregate growth: What have we learned from microeconomic evidence? (OECD Economics Department Working Paper, 267). Paris: OECD.
17. Kruger, J.J. (2006). Using the manufacturing productivity distribution to evaluate growth theories. *Structural Change and Economic Dynamics*, 17. – P. 248–258.
18. Kuznets, S. (1957). Quantitative aspects of the economic growth of nations III. Industrial distribution of income and labour force by States, 1919–21 to 1955. *Economic Development and Cultural Change*, 7. – P. 150–160.
19. Maroto, A., & Cuadrado, J.R. (2007). Productivity and tertiarization in industrialized countries: A comparative analysis (Efficiency Working Series). Oviedo: University of Oviedo.
20. Maroto, A., & Cuadrado, J.R. (2009). *Structural Change and Economic Dynamics*. 20(4). – P. 254–265.
21. Olley, G.S., & Pakes, A. (1996). The dynamics of productivity in the telecommunications equipment industry. *Econometrica*, 64. – P. 1263–1297.
22. Oulton, N. (2001). Must the growth rate decline? Baumols unbalanced growth revisited. *Oxford Economic Papers*, 53. – P. 605–627.
23. Pasinetti, L. (1996). *Structural economic dynamics: A theory of the economic consequences of human learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
24. Peneder, M. (2003). Industrial structure and aggregate growth. *Structural Change and Economic Dynamics*, 14. – P. 427–448.
25. Salter, W. (1960). *Productivity and technical change*. Cambridge: Cambridge University Press.
26. Saviotti, P., & Pyka, A. (2004). Economic development by the creation of new sectors. *Journal of Evolutionary Economics*, 14(1). – P. 1–35.
27. Tolentini, A. (2004). New concepts of productivity and its improvement. Paper presented at the European productivity network seminar, Budapest, 13–14 May.
28. Wolf, A. (2006). Business services & Baumols cost disease. In L. Rubalcaba & H. Kox (Eds.), *Business services in European economic growth*. London: MacMillan/Palgrave.

**Витренко А. А.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

## ЭВОЛЮЦИЯ НАУЧНЫХ ПОДХОДОВ К ИЗМЕРЕНИЮ ПРОДУКТИВНОСТИ СФЕРЫ УСЛУГ

### Резюме

Процессы структурной трансформации мировой экономики требуют проведения новых экономических исследований, которые смогут объяснить природу таких изменений. В статье проведен подробный анализ эволюции научных взглядов на проблему измерения производительности сферы услуг. Определены особенности методологических подходов классической и неоклассической экономических теорий, посткейнсианства и других. Рассмотрена критика основных положений теории В. Баумола, которые влияют на механизм определения производительности сферы услуг.

**Ключевые слова:** продуктивность, сфера услуг, экономическая болезнь, структурные изменения, измерение.

**Vitrenko A. O.**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

## THE REVIEW OF ECONOMIC RESEARCH IN THE FIELD OF SERVICE PRODUCTIVITY MEASURING

### Summary

The processes of global economy structural transformation require new economic researches that will explain the nature of those changes. The paper conducted a thorough analysis of the evolution of scientific research in the field of measuring the services productivity. The features of methodological views of classical and neoclassical economic theories, post Keynesianism and others. Considered the main criticism of the William Baumol theory that affect the mechanism for determining the services productivity.

**Key words:** productivity, services sphere, economic disease, structural changes, measuring.

---

УДК 330.13

**Катаранчук Г. Г.**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

## СПОЖИВЧА ПОВЕДІНКА ТА ДОБРОБУТ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

У статті досліджено взаємозв'язок та взаємний вплив доходів домогосподарств, їх добробуту та споживчої поведінки в сучасних умовах в Україні. Охарактеризовано показники динаміки розміру та структури сукупних ресурсів домогосподарств. Визначено особливості споживчої поведінки домогосподарств із різними за розміром доходами. Виявлено можливості зростання добробуту споживачів під впливом зростання доходів та зміни моделей споживчої поведінки.

**Ключові слова:** добробут домашніх господарств, споживча поведінка, динаміка реальних доходів, індекси цін, тенденції у споживанні.

**Постановка проблеми.** Споживча поведінка домогосподарств найбільше залежить від рівня доходів і цін. Доходи домогосподарства формуються як факторні – отримані пропорціонально вкладу/продажу ресурсів домогосподарства у виробництво товарів та послуг. Окрім того, доходи можуть бути тінювими. Значну частину доходів домогосподарства отримують у вигляді трансфертних платежів. Розмір доходу є головним під час визначення добробуту домогосподарств. Доходи визначають не просто багатство чи бідність, вони детермінують можливості задоволення різноманітних потреб домогосподарств, їх бажання інвестувати, займатися підприємницькою діяльністю, вкладати кошти в культурний розвиток, в освіту, розширювати можливості для примноження інтелектуального і людського капіталу. Зростання доходів – це умова зростання добробуту.

Разом із тим має значення, як використовуються доходи. Відповідь на це питання визначається тими принципами, як лежать в основі споживчої поведінки. Чинники, що їх визначають, поділять на: ті, що характеризують конкретне

домогосподарство та його споживчу поведінку, й ті, що визначають специфіку суспільних відносин та умови функціонування домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин: економічні, культурно-етичні; політико-правові; соціальні чинники. У взаємодії ці чинники формують умови, за яких домогосподарства приймають економічні рішення, прагнучи підвищити свій добробут.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У дослідженні поведінки домогосподарств як мікроекономічних суб'єктів визначна роль належить представникам маржиналізму (Г. Госсену, К. Менгеру, В. Джемону). На макrorівні їх поведінку у сферах споживання, заощадження та інвестування досліджували Дж. Кейнс, І. Фішер, Ф. Модільяні, М. Фрідман та інші вчені. Представники нової економічної школи (Г. Бекер, Дж. Мінсер, К. Ланкастер, Т. Шульц) та трансакційного підходу (Р. Полак, Е. Гіденс) значну увагу приділили виробничим функціям та характеристиці внутрішньої структури домогосподарств. Представники інституційного напрямку (Т. Веблен, У. Мітчел, А. Тверські, Дж. Комонс,